

'Izbor naratora je ključ, a proces snimanja dug jer zahtjeva režiju, montažu i oblikovanje zvuka'

"Upravo je završilo snimanje "Slučaja vlastite pogibelji" Kristiana Novaka, knjige koja je angažirala najveće naše produkcijske kapacitete dosad"

Slušanje je novo čitanje. Zvuk dopire kamo pogled ne može. Zaronite u svijet zvuka. Tri su to poruke, tri istine s kojima nas u svijet "ozvučenih" književnih dijela poziva prva hrvatska digitalna platforma i aplikacija za audioknjige book&zvook koju su 2018. osmislile i pokrenule dvije vizionarke – novinarka i nekadašnja urednica na Trećem programu Hrvatskog radija Ljubica Letinić te njezina radijska kolegica, inače dramska ton-majstorica, Lana Deban. Uh, štošta bismo još u uvodu mogli napisati o vlastitom otkrivanju pa onda i prepuštanju "slušanja" knjiga te svim dimenzijama užitaka koji vas obuzmu i nose, i visoko i duboko, i daleko, kada među brojnim naslovima u njihovoj ponudi odaberete onaj vama blizak i zanimljiv, stavite slušalice, zažmirite i pustite da vam netko drugi, samo vama na uho, čita ono što je napisano. Ali najbolje je da sve to objedinimo u razgovoru s Ljubicom Letinić. A onda znate što vam je činiti – ugoditi si tako da book&zvook postane vaše omiljeno, prijateljsko društvo. Jer knjige to i jesu, bilo listanjem i tihanim šuštanjem stranica bilo šaputanjem na uho. Book&zvook je ušao u svoju sedmu godinu postojanja. Kako biste opisali taj prijedeni put od prve "ozvučene" knjige do danas? To je sad već golem i ozbiljan put. Lana i

ja smo ni iz čega stvorile to što se polako pretvara u kulturnu činjenicu. To je živ, tehnološki i estetski kompleksan sustav, temeljen na sofisticiranoj audioprodukciji i dubokom poznavanju jezika i književnosti. Nismo gradile samo aplikaciju i katalog, već smo stvarale tržište i publiku. U tom pionirskom poslu bilo je tipičnih posrtanja, ali osnovna ideja, da se kvaliteta isplati, da će ljudi prepoznati i zavoljeti knjige u zvuku, pokazala se točnom. Danas Lana i ja više nismo same, book&zvook je tim. Malen, ali izuzetno angažiran, koji se širi, okuplja ljude različitih specijalnosti: urednike, producente, dramaturge, glumce, naratore, prevoditelje, dizajnere i developere. Znatno osnažene, gradimo audioknjižaru s jasnim profilom i prepoznatljivom produkcijom kao žarišnu točku tog segmenta domaćeg izdavaštva. Danas znamo, audioknjiga nije tek alternativa, već zaseban, izrazito moćan medij. Istina. I čestitke na trudu, volji, upornosti i svemu postignutom. No do kojih je razmjera ta vaša, ali slobodno možemo reći i naša audioknjižara sad narasla? Na startu smo imale svega desetak knjiga, nekoliko naših prvih izdanja i još toliko vrijednih naslova koje smo uspjele pronaći i regulirati njihovu distribuciju. U aplikaciji je danas više od 160 knjiga – domaćih, prevedenih, klasika i suvremenih – uključujući i kolekciju hrvatske književnosti u engleskom prijevodu. Imamo gotovo 600 sati dobrog slušanja: od Hararijevih eseja, preko Krležinih marginalija, do neotkrivenih dragulja naše poezije i proze. Aplikaciju, koja je sada u svojoj drugoj verziji i valjda dvjestotom izdanju, preuzelo je gotovo 50 tisuća korisnika. Na bazi protekle godine njih dvije trećine bilo je aktivnih, dominantno tu, u Hrvatskoj, ali i u široj regiji, na zapadu Europe, u SAD-u, praktički u svakom kutku svijeta. Ta book&zvook knjižara je mobilni kulturni medij u džepu svakoga tko voli čitati u pokretu, slušati u tišini ili upijati tekst dok vozi, šeće ili nešto, često prisilno, obavlja. Što vama govore te brojke, kakvu poruku one nose? I možete li reći da ste – zadovoljni? Zadovoljni smo, jesmo, brojke su potvrda povjerenja. Govore nam da publika postoji, da ona raste s bibliotekom i da smo stvorili nešto za čim ljudi posežu, što vole. Knjiga u uhu im spasi izgubljeno vrijeme u nekom čekanju, u pranju prozora, mnoge isprati u san, neki se tako smiruju i uspavljaju. Usto, ovi podaci više ne dolaze samo iz kruga entuzijasta i ranih usvajača, slušaju nas ljudi različitih dobi i sklonosti, ljudi koji putuju, koji nemaju vremena za čitanje, ali imaju potrebu za književnošću, baš kao i ljudi s poteškoćama čitanja ili poremećajem pažnje. Brojke govore i o rastu samog tržišta, svjedočimo trenutku kada audioknjiga prelazi prag nišnog formata i ulazi u širu svakodnevicu. Naše su knjige dostupne za posudbu u nekim narodnim knjižnicama, no i samim knjižničarima one su novina pa pratimo vrlo sporo, ali postojano usvajanje. Promjena te dinamike pomogla bi možda drugim sektorima, poput obrazovnog i odgojnog. Zašto ne i zdravstvenog, palijativnog ili zatvorskog. A koji su književni naslovi najslušaniji? U kojim audioknjigama vaši zvukovni čitatelji najviše vole uživati? Vrh ljestvice čvrsto drže Márquez, Ernaux,

Jergović, Harari i Aco Stanković, Mira Furlan. No, iznenadit će vas možda, naša publika dobrima prepoznaje tekstove koji imaju unutarnju ritmiku, naraciju koja uznosi, glas koji slušatelja zna zadržati u priči. Slušane su vrlo suvremene autorice iz prve postave, Olja Savičević Ivančević, Ivana Bodrožić, ali i mlađi glasovi, poput Marije Andrijašević. Iznimno se sluša i poezija. Posebna vrijednost su djela na dijalektu i čakavska zbirka, to je književni zvuk koji ne bi smio nestati, a kod nas je arhiviran, snimljen i dostupan u najljepšoj mogućoj formi. Kada govorimo o nastanku audioknjige, koja faza procesa je najzahtjevnija – glasovni casting, adaptacija teksta, snimanje, režija ili postprodukcija? Najzahtjevnija je veza, ona nevidljiva, ali presudna nit između naratora i teksta. Sam izbor naratora je ključna odluka, idejno rješenje, ali realizacija je onda opet nešto drugo. Proces snimanja je dug, a ta se veza mora zrcaliti u svakoj sekundi trajanja knjige, što traži duboku usredotočenost. Zato puno ulažemo u pripremu: tekst se redigira za slušanje, bilježe se potencijalne zamke, pravilni izgovori, a zatim slijedi studio, neka mješavina laboratorija čuda i rudnika. Režija, montaža i naknadno oblikovanje zvuka, sve to dolazi kao podrška toj centralnoj povezanosti. Kao producentice s dokumentarnim i dramskim iskustvom, osobito smo osjetljive na sve nijanse čujnog, pa smo i oblikovale karakterističnu estetiku zvuka, u čemu je Lanina uloga bila presudna. Za dinamiku kojom sada objavljujemo morale smo stvoriti krug suradnika, ljudi iz svijeta radija, kazališta, književnosti i glazbe. U tome ste zaista uspjele, čuje se to. No prijenos koje knjige u audioverziju vam se pokazao najzahtjevnijim i zašto? Upravo je završilo snimanje "Slučaja vlastite pogibelji" Kristiana Novaka, knjige koja je angažirala najveće naše produkcijske kapacitete dosad. Lana je u book&zvook studiju u srpnju vodila snimanje naracije i svih scena tog romana s četrnaest glumaca, uz redatelja Darija Harjačeka i savjetnicu za dijalekt Ines Carović. Tu knjigu čitamo u dramskoj podjeli, jer slijedimo Novakov predložak kako je napisan, dijelom kao scenarij. To je po tipu produkcije najkompleksniji projekt koji smo dosad izveli. I sami smo pomalo iznenađeni da se dramski projekt takvih razmjera ostvario u našim skromnim prilikama. Neke audio knjige vi čitate. To činite zato što su vam ti naslovi baš jako dragi ili...? Dala sam glas romanu "Bijes" Monice Isakstuen. Riječ je o izdanju Sandorfa, a prijedlog je došao od urednika Ivana Sršena. Malo smo tražili poželjan ton i naposljetku sam to snimila. Drago mi je što jesam, jer ta knjiga govori o iskustvu majčinstva iz rakursa koji se rijetko čuje, "Bijes" ne maskira stvarnost već ocrta tjeskobu i napetost roditeljstva, strahove suvremenih žena razapetih očekivanjima. Volim da je ta knjiga u našoj biblioteci, jer ona demistificira standardne obrasce rodne nejednakosti i širi diskurzivni spektar. Sama sam čitala i neobjavljen rukopis Jasne Babić, kratke njene priče o povijesti Zagreba koje su nastale od autorskog viška većeg istraživanja o vješticama. Povjerila mi je te priče prije svoje smrti i osjećala sam obavezu da im napravim prostor i kontekst, pa onda da ih i pročitam. Ta mala

brošura o Zagrebu, objavljena pod naslovom "Zagreb - alternativni vodič", dio je naše edicije originalnih izdanja, knjiga koje nemaju svoj tiskani predložak. Među njima je i "Automonografija", posveta Franciju Blaškoviću koju sam s Branimirom Slijepčevićem potpisala kao urednica. Taj je konstrukt u zvuku nastao iz arhive o Franciju koju smo Brada i ja dugo godina skupljali. Pročitala sam i pjesmu "Možda sam sokolarica u Mongoliji" prerano preminule Nele Milijić. Možete je besplatno poslušati u još jednom audio izvorniku, u poetskom zbornom pjevanju "Bez zastoja i bez straha", sabranim glasovima mnogih naših izvrsnih pjesnikinja. Živimo u svijetu koji je izrazito vizualan i prilično baziran na fotošopiranoj stvarnosti. Usto, potiče se naglašavanje individualnosti pa u razgovorima uglavnom prevladava govorenje o sebi. Ono – ja pa ja pa ja. A upravo nas to što vi stvarate vraća onome na čemu ljudskost i počiva – slušanju, pažljivom, usredotočenom slušanju koje će nas dirnuti na razne načine. Čini li se i vama da ljude na neki način vraćate na prvotne postavke? Apsolutno. Slušanje je naš izvorni medij i mi se usredotočenim slušanjem vraćamo sebi. Mi sebi sebe slušanjem govorimo. Serija književnih klubova koji smo nedavno pokrenuli u suradnji s fonetičarkom Anitom Tripalo usmjerava svjetlo s uglavnom istaknute, praktične naravi audioknjiga, na njihov blagotvoran učinak. Koncentracija, umirujuća tišina audioknjiga, fokus, zatim utjeha u drugom, zrcaljenje, suosjećanje koje nastaje u dodiru s drugom ljudskim glasom, s kojim bivamo manje sami. Audioknjiga nas ne prekida, nego prikuplja. I vraća nam pažnju, kao najoskudniji resurs današnjice. Divno ste to rekli. A i vaš se slogan "Nitko ne voli audioknjige dok ne posluša prvu" pokazao zaista istinitim. Naime, mnogima je audioknjiga pravo malo otkriće. I sebe ubrajam u takve. Opirala sam se audioknjizi jer sam arhaičan tip, od kada sam naučila prva slova za mene je postojala samo jedna i jedina – papirnata knjiga. No onda sam tek početkom ove godine slušajući "pročitala" prvu knjigu iz vaše edicije. I to "Komo" Srdana Valjarevića kojeg je čitao Nebojša Glogovac. Bila je to zaista ljubav na prvi zvuk. I kao neki mali povratak u djetinjstvo, u one divne trenutke kada nam je netko od starijih čitao priče za djecu ili smo na dobrim, starim gramofonima udivljeno slušali bajke. Eto, tako to meni izgleda. A što vam kažu ostali vaši čitatelji/slušatelji? I kada se i gdje oni "druže" s vašim knjigama? Naši su slušatelji raspršeni posvuda, raznorodni, slušaju danju i noću, često su iznenađeni vlastitom strašću koju otkriju tek nakon prvog slušanja. Neki pohlepno gutaju, u dahu, drugi su spori, ritualni slušači. Neki slušaju u paru, mnoge obitelji s djecom u autu, nastavnici s cijelim razredom. Što nam slušanje zapravo čini, što to u nama dodiruje i pokreće to nevidljivo gibanje zraka – to su za nas temeljna pitanja, ta ekskluzivna magija našeg sluha. Mnogi imaju predrasude prema audioknjigama, opiru im se ili ih obezvređuju, diskreditiraju kao pomoćno sredstvo za "nečitače". Tim je njihovo iznenađene veće kada otkriju da je audioknjiga čudo. Eto, ljeto je idealno za uživanje u audioknjigama. Na plaži, kada bliješti

sunce, ne trebaju vam sunčane naočale, ne morate škiljiti čitajući, ne morate ništa držati u rukama, samo legnete u hladovinu, stavite slušalice, gledate u more ili zažmirite i pustite da vam netko ugodnim glasom šapuće u uho... Zamislite vi to, ležite na plaži, a baršunasti prvak drame čita baš vama, isključili ste se iz stvarnog svijeta, zaronili u fikciju. S tom ste slikom, s tim šaputanjem u uho, dotaknuli važno svojstvo književne audioprodukcije. Upravo se tim bavimo, delikatnim dodirima glasa i uha, malim i finim vibracijama koje imaju snagu da probude slike, sjećanja i osjećaje. Posredovanje književnosti sugestivnom snagom glasa je najprirodniji njezin put. Mi smo evolucijski adaptirani za slušanje dugih naracija. Navodno smo i empatičniji kad slušamo. Književnost je s audioknjigama na dobitku. E sad, mnoge ljude odbijaju debele knjige, one s jako puno stranica. A kako je u vašem slučaju? Čitaju li se knjige koje zahtijevaju sate i sate slušanja? Pitam to jer je u vas kratkih audioknjiga za djecu od pet-šest minuta, knjiga poezije od 20-ak minuta do nešto više od sat vremena te romana čije "čitanje" na uho traje više od tri, pet, osam, 12, 15 ili, u slučaju "Zločina i kazne", čak 26 sati. Debljina knjige ovdje nije problem, naše knjige nisu teret, u akustici, rekao je jedan kanadski kompozitor, suma je jednaka razlici. Glasovi nemaju masu, a ipak imaju težinu, no tu se mjeri druga vrsta težine. Slušateljski napor ne određuje broj sati, nego kvaliteta izvedbe. Teško je izdržati lošu naraciju i pet minuta, dok dobru želite slušati zauvijek. U svijetu audioknjiga nerijetko je glas naratora ključ po kojem ljudi biraju knjige. Imamo nekoliko sjajnih dugoprugaša među naratorima, poput Čubrila ili Roemera. No tempo života diktira ritam slušanja, naša raspršena pažnja teško prati duge narativne lukove, pa su sve više na cijeni kratke forme. Naročito je dobro primljeno jedno naše novo, pokusno audio izdanje, zbirka Kristine Gavran, "Potpis i druge priče". Sedmero mladih, izvrsnih glumaca, uz asistenciju svog bivšeg profesora Tomislava Rališa, stvara akustički kaleidoskop, u zvuku dostojan odraz raznorodnosti Kristinih priča. Takve naslove preporučujemo ljubiteljima malih zalogaja. I svima koji audioknjige tek počinju otkrivati. Prošle jeseni odbili ste sudjelovati na Interliberu. Kada su vam dodijelili neki sićušan prostor u kutu, rekli ste – ne. S pravom. I onda ste stvorili AudioLiber, prvi digitalni, pokretni sajam audioknjiga. Na kraju vas je taj mali, ali odlučni protestni čin vinuo u visine, domaće i globalne. Najprije je book&zvook, u suradnji s izdavačkom kućom Sandorf, s projektom "Listen to **Croatia**" predstavio hrvatsku književnost u ožujku na jednom od najvećih svjetskih sajmova izdavaštva – London Book Fairu. I, kako je bilo? Kakve je reakcije pobudilo predstavljanje suvremene hrvatske književnosti u engleskom prijevodu? Prije svega iznenađenje što smo uopće ondje, a onda i to što smo u suradnji sa Sandorfom stvorili zanimljivo i netipično mjesto za tech zonu London Book Faira. Zamijećen je i naš produkcijski unikat, karakter ručnog rada kojim odišu naši naslovi, a koji ima moć nadomjestiti eventualni gubitak prijevoda. Recimo, roman Maše Kolanović, u

engleskoj verziji "Underground Barbie", čita pjevačica Tajči. To je dašak autentičnosti upisan u tu knjigu i za one koji ne znaju tko je Tajči ili što se ovdje zbivalo na samom kraju prošlog stoljeća kad se raspadala Jugoslavija. Nastojali smo na taj način oplemeniti sva izdanja domaće književnosti u prijevodu. Na sajam u London idemo i dogodine, nadam se u širem i još bolje pripremljenom sastavu. Ima toga još. Vaš je AudioLiber u svibnju, na **Danima komunikacija** u Rovinju, između više od 170 projekata, među kojima su bili i oni najjačih brendova na domaćem tržištu, proglašen najboljim prošlogodišnjim digitalnim projektom u Hrvatskoj, osvojivši glavnu nagradu. Baš vam je krenulo. Jeste li sad već došli malo k sebi od svega što se dogodilo i u Londonu i u Rovinju? Nismo ni stigli, jer smo ušli u Listen to **Croatia** ljetnu kampanju (smijeh). No da se vratim na Rovinj i kulturni projekt koji probija okvire i kreativnošću uspijeva u ringu tržišta. To se moglo dogoditi zato što Lana i ja ne radimo više sasvim same, osnažene čvrstom i uspješnom suradnjom s agencijom Dream i backend programerom Ivanom Hlevnjakom, posvetile smo se izgradnji najužeg produkcijsko kreativnog tima. Nagrađeni marketing čarobnjak Dražen Smaranduj priključio nam se prvi. Skok u iduću brzinu osiguran je mladenačkom svježinom i entuzijazmom producentice Matee Antunović. Irena Weber Bogadi od početka ove godine pomaže nam u razvoju našeg poslovnog modela. Vratimo se još malo već spomenutom projektu "Listen to **Croatia**" koji uključuje pomno osmišljenu kolekciju audioknjiga hrvatskih autora, u prijevodu na engleski jezik. Sad ste pokrenuli i vrlo domišljatu ljetnu kampanju, što je vaš doprinos hrvatskom turizmu. Njime nudite jedno drugačije upoznavanje i "razgledavanje", odnosno osluškivanje naše zemlje svakome tko nam dođe ili tek želi doći. Imate li već neke povratne informacije? I tko je od naših književnika i književnica strancima posebno zanimljiv? Prerano je sad još iznositi zaključke, analiziramo podatke svih kanala kojima komuniciramo. Interesantno je kreirati kampanje za nešto tako nevidljivo i neuhvatljivo, gotovo apstraktno i kod nas još tako novo, a što može snažno utjecati na percepciju Hrvatske kao destinacije. Mi nismo stvorili englesku ediciju knjiga s tom namjerom, ali smo prepoznali da ona u sebi ima značajan potencijal i u tom polju, pa smo odlučili riskirati u nekoj vrsti eksperimenta. Vizualni dizajn ove kampanje potpisuje Pero Vojković, a slogan "Your Croatian Vacation With A Plot Twist" je rezultat promptanja marketinške inteligencije Jakova Vilovića, koji je uz Dražena i najzaslužniji za naš prvi osvojeni MIXX. Nadam se da ćemo ovom kampanjom osvojiti uši stranih posjetitelja i otvoriti oči domaćim ugostiteljskim inženjerima. Dok smo turističkim djelatnicima ponudili koristan alat u njihovom poslu. Neki su to već prepoznali pa u svojim centrima duž obale informiraju posjetitelje o klikom dostupnoj, kuriranoj biblioteci lokalne književnosti. Audioknjiga je i izlet i suvenir koji možete ponijeti sa sobom. Book&zvook zaista ima vrlo hitar i aktualan tempo. Evo, već ste u audioizdanju objavili i knjigu "Strada fortunata" Olje

Knežević, koja je nedavno pobijedila u Tportalovu izboru za hrvatski roman godine. I ne samo to, ta je knjiga besplatno dostupna za preuzimanje do kraja kolovoza. Nakon "Strvinara starog svijeta" Tee Tulić, "Kasnog ljeta" Magdalene Blažević i "Zemlje bez sutona" Marije Andrijašević, to je već četvrta knjiga koja je osvojila Tportalovu nagradu i koju ste objavili u audio verziji. Zanimljivo, sve četiri napisale su - književnice. Jeste li zamijetili – utječu li nagrade na povećanje interesa za slušanje neke knjige? Tportal s nama već godinama gradi vrlo uspješan i dosljedan model promocije nagrađenih romana i u tom je smislu ta suradnja jedinstvena. U samo tjedan dana od objave, "Stradu fortunatu", u kojoj glas protagonistkinji Megi daje glumica Jelena Veljača, poslušalo je gotovo tisuću naših korisnika. Tportalov ciklus laureatkinja je na fonu našeg kuratorskog nastojanja da, ako ne više, žene čitamo bar koliko i muškarce. A što nam još od novih izdanja spremate za jesen? Osim grandiozne verzije "Slučaja vlastite pogibelji", na jesen će u biblioteci biti i "Kiklop", još jedna naša golema i važna produkcija: glumac Boris Bakal u suverenoj izvedbi tog kapitalnog Marinkovićeva djela, za koje glazbu upravo piše kompozitor Maro Market, a dizajn zvuka potpisuje Dalibor Piskrec. Prije njih, vrlo skoro, za odmor ili odmor od odmora, stižu nam dva sjajna romana. Pavičićev hit "Žigice" u izvedbi glumca Nikole Ivoševića snimljen je po redateljskom uhu Bojana Brajčića uz dizajn zvuka Ruzine Frankulina. Bit će to prva naša knjiga u cijelosti producirana u Splitu. Malo sjevernije, u Zadru, u studiju Jere Šešelje snimljen je još jedan važan roman suvremene književnosti, "Stjenice", Martine Vidaić u izvedbi glumice Mie Zare, koja svojim glasom iznosi i englesku verziju tog romana. "Bedbugs" će kao audioknjiga u rujnu biti dostupne i na američkom tržištu, istodobno kad i tiskano izdanje, što je praksa koju ustanovljavamo uz našeg partnerskog izdavača iz Sjedinjenih Američkih Država, Sandorf Passage. U jednom ste nedavnom intervjuu rekli kako razmišljate i o objavljivanju "kontroverznih djela koja će poticati duboku lagodu kod publike" jer već dugo "sanjate o erotskoj ediciji", uz obećanje da ćete se tome posvetiti čim se vratite iz Londona. Kako je od Londona prošlo četiri i pol mjeseca... Hvala vam što me podsjećate na to. To ne gubim iz vida, ali vidite i sami, toliko se toga događa da se čovjek ne stiče posvetiti slatkim zadovoljstvima. Uho nam je znatno važnije nego što smo toga svjesni, mi slušamo puno prije nego se rodimo, neke rudimentarne ideje o svijetu u nas su duboko upisane samo na temelju toga što smo slušali prije rođenja, mjesecima prije, u mraku posteljice, kroz plodnu tekućinu u kojoj smo plutali. Uho je i erogena zona. Zagledajte se na tren samo u oblik tog organa. Vaša kolegica Lana Deban spomenula je da vam je nekoliko korisnika iz SAD-a otkrilo da im book&zvook pomaže kod učenja hrvatskog jezika, a nekoliko profesora kroatistike s američkih sveučilišta iznijelo je ideju da bi vaše audioknjige na hrvatskom jeziku mogle postati dio njihovog kurikulumu. Sjajno. Kako je kod nas, potiču li naši nastavnici učenike da lektirne naslove "čitaju" u audio verziji? Neki ih potiču, a drugi još uvijek

obeshrabruju. Jedni u audioknjigama žedno vide priliku da osvježe nastavni sat, drugi diskretno sugeriraju knjižničarki da ih djeci prešuti. Dok s jedne strane gotovo sizifovski nastojimo snimiti što više, s druge razbijamo predrasude, zapinjem na otporima i unutar i izvan institucija. Još uvijek ima profesora koji misle da slušanje nije čitanje. A zapravo je to čitanje bez prepreka, dostupnije, uključivije. I posve ravnopravno kad je izvedeno kako treba. Eh, dosad smo se u razgovori vrtjeli samo oko ljudi, no što je s umjetnom inteligencijom (AI) koja nam kao neka invazivna vrsta upada u živote. Što ona znači za izdavaštvo, uzimajući u obzir autorska prava i sam integritet te autentičnost kreativnog književnog stvaralaštva? Je li i u kojoj mjeri umjetna inteligencija zapravo opasna prijetnja ili možda tek neka dobrodošla podrška? Držimo pažljivo oko na toj temi, iz više razloga. I u Londonu smo iz prvog reda vidjeli s koliko se ozbiljnosti i kompleksnosti toj temi pristupa. Globalna izdavačka zajednica traži odgovore, promišlja modele zaštite autora, eksperimentira s novim oblicima suradnje između kreativnosti i tehnologije. U nekom segmentu, vjerujem, AI će malim jezicima poput našeg možda i spasiti sjećanje, omogućiti bilješku o jeziku koji neće preživjeti promjenu. Naš je projekt utemeljen u tehnologiji i traži od nas da se strateški vezujemo uz istraživanja i razvoj koji će mu osigurati dugotrajnost. U tom kontekstu nastao je i DialektOS, eksperimentalna inicijativa kroz koju povezujemo znanje iz dramske produkcije, lingvistike i strojnog učenja kako bismo ispitali potencijal glasovnih modela u očuvanju jezika i književnosti. Na kraju, hajmo malo i u kazalište. Već niz godina dio ste glumačke postave već kultne autorske predstave Pavlice Bajsić Brazzoduro "Hoerspiel: mala igra za slušanje (i gledanje)", a od ove godine može vas se čuti i u novom, isto tako genijalnom i maštovitom Pavličinom projektu "Meditranski brevijar, na valovima Radio Mediterana", nastalom u koprodukciji kazališta Gavella i Radio Teatra Bajsić i prijatelji. U toj predstavi glasovi u radiofonskim ulomcima pripadaju Predragu Matvejeviću, Reneu Medvešku i vama, a mogu se čuti i neki od vaših ambijentalnih zvučnih zapisa s raznih mjesta u Hrvatskoj i u svijetu. Znači li to da ste zaljubljenica u zvukove i da uvijek, ma gdje god išli i ma gdje god bili upijate i snimate zvukove oko sebe? Jesam, ali sad to radim manje nego prije, manje putujem, ali i dalje snimim zvuk koji mi privuče pažnju, pejzaž, neko rano jutro u kojem se razabire buđenje grada ili mrklu noć na moru, kao u "Meditranskom brevijaru", takve snimke nađu svoje mjesto u našim knjigama. No snimke koje ste čuli u Pavličinoj predstavi nisu samo spontane snimke mojih snatrenja, to je moja osobna arhiva iz vremena kad sam radila na Trećem programu radija i uređivala ciklus koji sam nazvala "Radio Mediteran". "Brevijar" je, naravno, bio nezaobilazni topos, a Pavlicu sam pozvala da tu knjigu uzme kao predložak za audio minijature kojima smo zatvarali emisije. Predrag Matvejević primio nas je tada u svom stanu i tako su nastale snimke njega kako čita fragmente "Brevijara". Drago mi je da su Pavlici poslužile kao

Večernji list, 8.8.2025.

Evidencijski broj / Article ID: 23968490

Naslov / Title: "Izbor naratora je ključ, a proces snimanja dug jer zahtjeva režiju, montažu i oblikovanje zvuka"

URL: [Originalni članak](#)OTS: 75660

predložak za njenu iznimnu predstavu. Te su snimke ugrađene u audio verziju te knjige, u hrvatsku i englesku inačicu, što tim izdanjima daje raznični karakter i vrijednost. FOTO Prepoznajete li ove hrvatske gradove po njihovim parkovima